

komen. Men kan ook een geheel nieuwe kleur, op dezelfde wijze bedrukt voor dat doel gebruiken.

Stel de kaart, met geldkolommen bedrukt, is blauw gekozen. Aan het einde van het jaar verzamelt men alle blauwe kaarten en men heeft alle gegevens voor het uitschrijven der rekeningen bijeen.

De kaarten zijn gerangschikt in een schuiflade, voorzien van eenvoudige middelen om te voorkomen, dat de kaarten dooreen raken, zelfs al valt de lade om 1).

De voordeelen van kaarten tegenover boeken zijn :

10. De naam van den zieke is het eenige gegeven, noodig om zijn geschiedenis te vinden. De tijd, waarin de ziekte is behandeld, behoeft niet bekend te zijn.

20. De geschiedenissen van denzelfden zieke, behandeld met tusschenpoozen van vele jaren, kunnen bijeengevoegd worden. Bij naar het jaar gerangschikte en in boeken gebonden geschiedenissen is dit niet mogelijk.

30. Wat later overtollig blijkt of niet meer belangrijk is, kan verwijderd worden, evenals later kan worden ingevoegd.

Het losbladig boek, zooals collega DE DOES in dit *Tijdschrift* (bldz. 1743) aanbeval, heeft dezelfde voordeelen.

Utrecht, November 1913.

E. H. B. VAN LIER.

II.

Wie van het gewicht van het maken van aantekeningen niet overtuigd mocht zijn, leze of herleze de openingsrede, door prof. KOUWER uitgesproken in de algemeene vergadering der Ned. Maatschappij tot bev. der geneeskunst te Rotterdam den 6den Juli 1908 (dit *Tijdschrift* 1908, II, bldz. 72). In die rede wordt op kernachtige en overtuigende wijze aangetoond, dat het geregeld maken van korte aantekeningen moet worden aanbevolen, „omdat het als een middel van zelfbeoordeeling onschatbare waarde” heeft, zooals de spreker zich uitdrukte. En de noodzakelijkheid van zulk een voortdurende zelfbeoordeeling wordt in die rede met zóóveel klem door den gezaghebbenden hoogleeraar den geneeskundigen op het hart gedrukt, dat zeker menigeen, die deze rede gehoord of gelezen heeft, erkennen zal een nuttige les te hebben ontvangen, die hem en zijn patiënten ten goede zal komen.

Maar tevens zal menigeen ten opzichte van die aantekeningen denken: „gemakkelijker gezegd dan gedaan”. Dit blijkt o. a. uit het stukje van collega TEENSTRA, en uit de mededeeling van collega DE DOES, dat hij in de eerste jaren van zijn praktijk slechts gewone opschrijfboekjes gebruikte, hetgeen hem niet voldeed.

Ook ik heb de moeilijkheid om een doelmatige methode te vinden in hooge mate ondervonden. Van het begin van mijn praktijk in 1873 af tot aan 1892 toe heb ik allerlei pogingen aangewend om een manier te vinden, die mij voldeed; eerst in 1892 gelukte mij dit.

Het maken van aantekeningen over zijn patiënten heeft voor den huisarts betekenis in drieërlei opzicht:

10. als hulpmiddel voor zelfkritiek;
20. als memoriaal;
30. als gegevens voor een blijvend register.

Ad 1^m —. Ik volsta met de vermelding van dit punt onder verwijzing naar de genoemde rede van prof. KOUWER.

1) De kaarten en kasten worden geleverd door de firma W. ANTON ABELS te Utrecht, die ze steeds in voorraad heeft en zoo vriendelijk is geweest ons de cliché's ten gebruike af te staan.

Ad 2^m —. Het geheugen van den huisarts wordt dikwijls, men kan wel zeggen dagelijks, op een zware proef gesteld. Van de vele ziektegevallen, die hij onder behandeling heeft, zijn er slechts enkele, die voor hem belangrijk zijn; hetzij wegens den aard der ziekte, hetzij wegens het ongewone verloop, hetzij om andere redenen. Deze gevallen houden hem voortdurend bezig; met deze staat hij op en gaat hij naar bed; zij eischen van hem zóóveel hersenarbeid, brengen hem dikwijls zóódanig in spanning, dat hij het als een zegen mag beschouwen, dat zij verreweg in de minderheid zijn, al mist hij ze nooit geheel en al op zijn agenda. Van zulke voor hem merkwaardige gevallen zal wel ieder arts, die iets meer wil zijn dan een gewoon routine-man, eenige aantekeningen maken. Maar ook al deed hij dit niet, dan nog zou het hem, zelfs na jaren, gelukken althans de voornaamste bijzonderheden dier gevallen uit zijn geheugen op te delven. Geheel anders echter is het met het overgroot aantal gevallen, die bij hem de revue passeeren en die om hun gewoone, hun volkomen normaal verloop, hun veelvuldigheid, enz. het afzonderlijk *merken* niet waard schijnen. Zelfs de meest wetenschappelijke arts zal ze rangschikken onder zijn routine-werk. Intusschen, ook dat routine-werk stelt zijn eischen. Wat onbelangrijk is, of schijnt, voor den arts, is dit niet voor den patiënt. Deze vraagt voor het ziekteverschijnsel, dat hem hindert of angstig maakt, de volle aandacht van zijn geneesheer en wil niet, dat het behandeld wordt als een „quantité négligeable”, tenzij een nauwkeurig onderzoek het als zoodanig heeft leeren kennen. Maar ook zelfs dan mag dit verschijnsel niet aan het geheugen van den geneesheer ontsnappen. Immers, blijft het den patiënt hinderen, dan gaat deze na eenigen tijd weer naar den arts met de klacht, dat hij er toch zooveel last van heeft en dat het zalfje, misschien voorgeschreven „ut aliquid fiat”, niets heeft geholpen. Welke arts bezit een reuzengeheugen zóó groot, dat hij zich soortgelijke gevallen weet te herinneren op het oogenblik, dat men op zijn geheugen aanspraak komt maken. Iedere patiënt toch vindt zich zelf als zoodanig belangrijk genoeg om van zijn arts te eischen, dat deze voortbouwt op wat hij vroeger vond en voorschreef, dat er continuïteit is in de *geheele* behandeling. Maar niet alleen is het de wensch van den patiënt — men moge dien al dan niet billijken —, het is ook de plicht van den arts die continuïteit zooveel mogelijk te bevorderen. Immers, een schijnbaar onbeduidend verschijnsel kan later blijken het begin te zijn geweest van een ernstig lijden, ook al kan niemand dit bij een eerste onderzoek vermoeden. Ter bevordering van die continuïteit, ook in de gewone routinegevallen, moeten aantekeningen het geheugen van den huisarts te hulp komen.

Ad. 3^m — Zoolang het menschelijk organisme nog niet uitsluitend als een verzameling van organen, maar nog als één geheel zal worden beschouwd en het gezin niet uitsluitend als een verzameling van individuen, maar als een organische éénheid. zóólang zal de huisarts, die zijn taak breed opvat, een uiterst nuttigen en voor de maatschappij weldadigen werkkring vinden naast de specialisten. Beoogen dezen in hoofdzaak een minutieuse behandeling der afzonderlijke organen, de huisarts vindt voornamelijk zijn taak in het herstellen van het evenwicht tusschen de organen onderling, waar het is verbroken, en in het voorkómen, waar het dreigt verbroken te worden. Zijn arbeidsveld ligt grootendeels in het intérieur der gezinnen. Daar moet hij zoeken — en zal hij ook dikwijls vinden — de oorzaken van ziekteverschijnselen, die hij bij zijn patiënten waarneemt. Dikwijls zal hij die oorzaken zien in hygiënische fouten van allerlei aard, die hij als huisarts — liever nog als gezinsarts — kan ontdekken. Hij is de aangewezen man om bij de behandeling, althans in vele gevallen, aan de *indicatio causalis* te kunnen voldoen. Wil hij die nuttige, maar moeilijke taak naar behooren vervullen, dan moet ieder gezin, dat zich aan zijn zorgen toevertrouwt, hem steeds als een geheel voor oogen staan. Wie hem raadpleegt, moet voor hem niet

alleen zijn persoon A, B of C, maar tevens een lid van het gezin D, E of F. En om ook de eigenaardigheden van ieder gezin op een gegeven oogenblik te kunnen overzien — want ook hierin zal bij een uitgebreide praktijk het geheugen van den gezinsarts steun behoeven — is het verstandig een register aan te leggen, waarin ieder gezin een plaats vindt en gemakkelijk kan worden opgezocht. Op deze wijze alleen kan de arts op het spoor komen van een causaal verband tusschen ziekteverschijnselen, waargenomen bij leden van eenzelfde gezin en zal ook ten dien opzichte de zoo wenschelijke continuïteit worden betracht. De aantekeningen over patiënten zullen dus gegevens moeten opleveren voor het gezinsregister.

Na deze uiteenzetting wil ik trachten duidelijk te maken, hoe ik gemeend heb mijn aantekeningen te moeten inrichten om *zooveel mogelijk* aan de gestelde eischen te voldoen. Ik herhaal: *zooveel mogelijk*, want ook ik heb tot mijn spijt meermalen ondervonden, dat mijn geest gewillig, maar mijn vleesch zwak was. Aan de werkracht van den gezinsarts worden dikwijls, tijdelijk, zulke hooge eischen gesteld, dat minder urgente zaken langer worden uitgesteld, dan wenschelijk is. Mijn register vertoont dan ook bedenkelijke hiaten. Maar in weerwil daarvan is het toch een geheel geworden, dat voor mij van onschatbare waarde is; een bezitting, die wel niet in klinkende munt is om te zetten, maar die ik ieder collega toewensch, als hij, tot rust gekomen, terugziet op zijn werkzaamheid als gezinsarts.

Dit register nu is een boek, waarin iedere bladzijde bestemd is voor een gezin en ieder gezin een nummer heeft.

Zoo staat op bldz. 1 N°. 1, Familie N.; op bldz. 2 N°. 2, Familie v. d. P. enz. Is bldz. 1 volgeschreven, dan verhuist N°. 1 naar de bladzijde, die aan de beurt is om beschreven te worden; hetzij in ditzelfde boek I, hetzij in een der volgende, boek II, III, enz. Een alphabetische klapper geeft aan het nummer van ieder gezin benevens de boeken en de bladzijden, waar het te vinden is. Bijv.: Familie N, N°. 1, boek I, 1, II, 151, enz. Van ieder gezin wordt nu in het register, zeer in het kort, aangeteekend, wat er in is voorgevallen. Zoo bijv.: *12 Juni 1893 Mevrouw N.. partus. Normaal verloop.*

Dergelijke aantekeningen kosten weinig tijd en kunnen worden bijgehouden, wanneer dit periodiek met niet al te groote tusschenpoozen geschiedt. Kan men ook hiervoor niet voldoende op zijn geheugen afgaan, dan is het in den regel voldoende om, behalve de gemaakte bezoeken, die toch om andere reden opgeteekend moeten worden, de afschriften der recepten te raadplegen. Daarvoor gebruikte ik bloc-note's, bestaande uit boekjes van 80 geperforeerde recepten. Het bovenste kleinste deel van het recept (boven de perforatie) biedt ruimte voor afschrift van het recept en den naam van den patiënt; desnoods voor een korte aantekening (bijv. pols, temp.). Het wordt tijdens het bezoek bij het schrijven van het recept ingevuld en blijft achter in het boekje. Het geringe verlies in tijd, dat het copieeren veroorzaakt, wordt ruimschoots opgewogen door het groote voordeel van tweemaal het recept te moeten schrijven, waardoor men zich meer rekenschap geeft van wat men voorschrijft.

Op deze wijze verkrijgt men dus een overzicht van de gewone, voor den arts onbelangrijke gevallen, die het leeuwendeel uitmaken van de dagelijksche praktijk, voor zoover die gevallen worden behandeld in de gezinnen. Voor het spreekuur achtte ik het doelmatiger afzonderlijke notitieboekjes te gebruiken, die zóó waren ingericht, dat ik met behulp van een alphabetischen klapper terstond een patiënt kon terugvinden, die op mijn spreekuur verscheen en mij ook vroeger reeds had bezocht. Dit voldeed mij goed; maar ik wil niet betwisten, dat voor *dit doel* het tegenwoordig zoozeer gewilde kaartsysteem nog doelmatiger is.

Wat nu de belangrijke gevallen betreft, het spreekt wel van zelf, dat ook deze in het register werden aangeteekend. Maar uitvoerige details, die hierop betrekking heb-

ben — zooals bijv. temperatuurslijsten of -krommen, urine-onderzoek, enz. — vinden hun plaats op afzonderlijke, al of niet daarvoor ingerichte papieren, welke gemakkelijk bewaard kunnen worden in de boeken bij de bladzijden, waar zij thuis behooren. Zoo worden de boeken doorzaaid met lijsten, krommen, briefwisseling, professorale adviezen, enz., even zoovele aanvullingen van de aantekeningen in het register gemaakt. Reeds om deze reden komt het mij voor, dat een register de voorkeur verdient boven het kaartstelsel — behoudens dan wellicht voor het spreekuur. Maar bovendien acht ik de geneeskundige lotgevallen van ieder gezin meer overzichtelijk opgeteekend in een register dan op kaarten.

Ten slotte wensch ik nog met een enkel woord de aandacht te vestigen op het belang van zulk een register, aangevuld met lijsten, krommen, enz., voor hen, die hun medewerking willen verlenen aan geneeskundig-statistische onderzoekingen. Van deze zijn er verscheidene, waarvan het materiaal juist door huisartsen kan worden geleverd; o. a. het onderzoek naar het verband tusschen tuberculose en zwangerschap, op touw gezet door dr. VAN TUSSENBROEK, e. a. Nu hebben dergelijke onderzoekingen voor de praktijk van ieder arts op zichzelf in den regel wel geen rechtstreeksche waarde; maar naar mijn opvatting is ieder arts zedelijk verplicht het wetenschappelijk aandeel, dat hem zijn praktijk oplevert, ook in dit opzicht dienstbaar te maken aan het algemeen belang. En ik spreek uit eigen ervaring, wanneer ik zeg, dat een gezinsregister, zooals door mij is aangelegd en bijgehouden, hem daartoe in staat stelt. Door dit register was het mij o. a. mogelijk om, min of meer gedetailleerd, mijn ervaringen mede te deelen omtrent 501 door mij behandelde gevallen van influenza ¹⁾ en om mijn — trouwens buitengewoon klein — aandeel te kunnen inzenden in het zoeven genoemde onderzoek omtrent tuberculose en zwangerschap.

Velsen, 20 November 1913.

Dr. P. W. ONNEN.

BEROEPSBELANGEN.

WAARSCHUWING.

De Alkmaarsche Courant van 24 November bevat het verslag der raadsvergadering te Ursem op 22 November, waarin werd besloten, het salaris voor de armenpraktijk (welke nu vacant is) na eenige jaren terug te brengen van f 900.— op f 700.—, doch dit niet in de advertentie, maar wèl in de instructie te vermelden. Men wordt gewaarschuwd, op deze advertentie niet in te gaan, en in het algemeen geen instructie te aanvaarden zonder de Centrale Commissie voor de Beroepsbelangen te hebben geraadpleegd.

DE RECHTSVRAAG IS BESLIST. — De heer VAN HOUTEN heeft in een „Staatkundigen Brief” nog eens zijn meening te kennen gegeven over het kwakzalversvraagstuk. Hem „dunkt, dat, als wij hier te doen hebben met handelingen, die in het openbaar belang geweerd moeten worden, de wezenlijke schuldigen, en in elk geval medeplichtigen niet vervolgd worden. Immers, die ware schuldigen zijn zij, die wettelijk onbevoegden raadplegen. . . . zonder patiënten geen overtreding. . . . zoowel de inroeping van hun hulp als de betaling zijn van de zijde van de patiënten vrije daden; dezen geschiedt dus volgens den goeden regel, die van ouds het strafrecht beheerscht, in geen geval strafbaar onrecht. . . . *Daarmede is dus de rechtsvraag beslist*”.

¹⁾ Influenza door dr. P. W. ONNEN, *Geneeskundige Bladen*, 1900. Zesde reeks, n°. XI.